

**MAVZU: ESHITISHIDA NUQSONI BO'LGAN SHAXSLAR UCHUN
DUNYO MIQYOSIDA YARATILAYOTGAN IMKONIYATLAR**

Ilmiy rahbar: Isoqjonova Dilfuza

“Maxsus pedagogika va inklyuziv ta’lim” kafedrası o‘qituvchisi

Jaborova Mahbuba

TDPU “Surdopedagogika va inklyuziv ta’lim ” 401-guruh talabasi

Annotatsiya

Ushbu maqolada dunyo miqyosida va albatta Yangi O‘zbekistonda imkoniyati cheklangan shaxslarga nisbatan ko‘rsatilayotgan g‘amxo‘rliklar faktlar asosida keltirib o‘tilgan. BMT ma‘lumotlariga ko‘ra taxminan 450 mln. insonda psixik va jismoniy rivojlanishda buzilishlar mavjudligi aniqlangan. Bu yer yuzidagi aholining 1/10 qismini tashkil qiladi.

Kalit so‘zlar: “O‘zbekiston Respublikasida nogironlarni ijtimoiy himoya qilish to‘g‘risida”gi Qonun, Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh Assambleyasining 1992-yil 14-oktyabrdagi 47/3-sonli qaroriga asosan har yili 3-dekabr –

“Xalqaro nogironlar kuni” sifatida respublikamizda keng nishonlanadi. Bu esa hukumatimiz tomonidan olib borilayotgan kuchli va manzilli ijtimoiy himoya siyosatining yaqqol isbotidir.

Bugun Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti (VOZ) tomonidan e‘lon qilingan birinchi Jahon eshitish hisobotiga ko‘ra, 2050 yilga kelib, butun dunyo bo‘ylab deyarli 2,5 milliard odam - ya‘ni. Har to‘rtidan biri ma‘lum darajada eshitish qobiliyatini yo‘qotadi. Agar chora ko‘rilmasa, ularning kamida 700 millioni quloq, eshitish va boshqa rehabilitatsiya xizmatlariga muhtoj bo‘ladi.

Nogironlik inklyuziyasi inson huquqini, barqaror rivojlanish, tinchlik va xavfsizlikni ta‘minlashning muhim shartlaridan biridir. Ushbu masalada 2030-yilga qadar Barqaror rivojlanish kun tartibi belgilangan. Nogironlar huquqini ro‘yobga chiqarish harakati nafaqat adolat masalasi, balki jamiyat taraqqiyotiga kiritilgan sarmoyadir,—

deyiladi BMT saytida.

Eshitish qobiliyatini yo'qotishning asosiy sabablari

Qizamiq va meningitga qarshi emlashlar, ona va yangi tug'ilgan chaqaloqqa g'amxo'rlikni yaxshilash, o'rta quloqning yallig'lanishi bo'lgan otitni aniqlash va erta davolash kabi aralashuvlar orqali bolalarda eshitish qobiliyatining qariyb 60 foizini oldini olish mumkin. Shovqin darajasini nazorat qilish, ovozni xavfsiz darajada tinglash va yaxshi quloq gigienasi bilan birgalikda ototoksik dorilarni qo'llashni kuzatish kabi choralar yaxshi eshitishni saqlashga yordam beradi va kattalardagi eshitish qobiliyatini yo'qotish xavfini kamaytiradi.

Eshitish qobiliyatini yo'qotish va u bilan bog'liq eshitish kasalliklari muammosini hal qilishda birinchi qadam tashxis qo'yishdir. Eshitish qobiliyatini yo'qotish va eshitish kasalliklarining dastlabki bosqichlarida belgilarini aniqlash inson hayotining muhim nuqtalarida davriy tibbiy ko'riklarni tashkil etish orqali ta'minlanadi.

Yangi ishlanmalar, jumladan, aniq va ishlatish uchun qulay asboblari har qanday yoshdagi quloq kasalliklarini va eshitish qobiliyatini yo'qotishni klinik va jamoat sharoitida, xodimlarni keng ko'lamli o'qitish yoki katta xarajatlarsiz aniqlashga yordam beradi. Skrining hatto o'ta qiyin sharoitlarda ham, masalan, COVID-19 pandemiyasi paytida yoki borish qiyin bo'lgan yoki xizmat ko'rsatilmagan joylarda o'tkazilishi mumkin.

O'z vaqtida va tegishli yordam olish imkoniyati

Tashxis qo'yilgach, erta davolanish juda muhimdir. Ko'pgina eshitish kasalliklarini dori-darmonlar yoki jarrohlik yo'li bilan davolash mumkin, bu esa eshitish qobiliyatini yo'qotishiga olib kelishi mumkin. Qaytarib bo'lmaydigan eshitish qobiliyatini yo'qotish bo'lsa, rehabilitatsiya xizmatlari bemorlar uchun uning salbiy oqibatlaridan qochishga yordam beradi. Bunga erishish uchun bir qator samarali choralar mavjud.

Eshitish asboblari va koxlear implantlar kabi yordamchi qurilmalar tegishli yordam xizmatlari va rehabilitatsiya terapiyasi bilan birgalikda tibbiy va iqtisodiy jihatdan samarali bo'lib, bolalarga ham, kattalarga ham buyurilishi mumkin.

Hisobotda, shuningdek, imo-ishora tillari va og'zaki nutqning grafik tarjimasini kabi boshqa sensorli almashtirish vositalaridan foydalanish ko'plab kar odamlarda katta qiziqish uyg'otadi; Yordamchi texnologiyalar va xizmatlar, masalan, taglavhalar va imo-ishora tilini tarjima qilish, eshitish qobiliyati zaif odamlar uchun muloqot va ta'lim imkoniyatlarini yanada oshirishi mumkin.

"Yangi texnologiyalar barcha muhtojlarga teng ravishda taqdim etilishini ta'minlash uchun davlatlar integratsiyalashgan, odamlarga yo'naltirilgan yondashuvni qo'llashlari kerak", dedi JSSTning yuqumli bo'lmagan kasalliklar departamenti direktori doktor Bente Mikkelsen. "Quloq va eshitish salomatligi xizmatlarini milliy sog'liqni saqlash rejalariga kiritish va ushbu xizmatlar sog'liqni saqlash tizimlarini mustahkamlash va umumiy tibbiy qamrov kontekstida taqdim etilishini ta'minlash xavf ostida bo'lgan yoki eshitish qobiliyatini yo'qotadigan odamlarning ehtiyojlarini qondirish uchun kalit hisoblanadi."

Foydalanish standartlari bo'yicha mahalliy ko'rsatmalar ishlab chiquvchilar ko'pincha nogironlik natijasida kelib chiqadigan funktsional cheklovlarga tayanadilar. Shunga ko'ra, barcha tavsiyalar texnologiyalar va me'moriy yechimlar yordamida ushbu cheklovlarni bartaraf etishga bog'liq. Shu bilan birga, G'arbda yo'qotilgan imkoniyatlarni boshqalar bilan almashtirish tajribasi mavjud. Bu, ayniqsa, hissiy funktsiyalar uchun to'g'ri keladi.

Masalan, kar va zaif eshituvchi odamlarni idrok etish ko'rish va teginish orqali amalga oshiriladi va ularga qulay muhitlar uchun dizayn qarorlari asoslanadi. Ushbu amaliyotning eng klassik namunasini Gallaudet universitetida ko'rish mumkin, u bir yuz ellik yil davomida eshitish qobiliyati past bo'lgan talabalarni muvaffaqiyatli o'rgatadi.

Aynan shu erda DeafSpace harakati tug'ilgan. Uning falsafasi beshta asosiy tamoyilni o'z ichiga oladi. Birinchisi - makon va masofa. Bu imo-ishora tilida gaplashayotganda atrof-muhitda qulay bo'lish bilan bog'liq hamma narsa. Imo-ishora tilida nafaqat yuz ifodalari, balki tana harakatlari ham muhimdir, ya'ni ularga oddiy og'zaki suhbatda ishtirok etuvchi suhbatdoshlar talab qilganidan ko'ra ko'proq erkinlik berilishi kerak.

Ikkinchi tamoyil - sensorli kirish. Bu karlarning atrof-muhitni o'qish uchun his-tuyg'ularini qanday ishlatishiga tayanadi. Bunga bino ichida yaxshi ko'rinish -

koridorlar, istiqbollar, shaffoflik, yaxshi jihozlangan teshiklar, porlashsiz aks ettiruvchi yuzalar kiradi.

Uchinchi tamoyil - harakatchanlik va qulaylik. Bu yo'lda, jarayonda qulay aloqani ta'minlashdir. Aksariyat zinapoyalar va yo'laklar erkin harakatlanishga va boshqa odamning yuzini ko'rishga imkon bermaydi va bular imo-ishora tilining asosiy elementlari hisoblanadi. Shuning uchun, kengaygan zinapoyalar, rampalar va silliq moyilliklar, rampalar va yumshoq burilishlar burchaklar yoki boshqa odamlar bilan to'qnashuvning oldini olish uchun muhimdir. Bunga devorlar, arkadalar, parklardagi xiyobonlardagi belgilar kiradi - qisqasi, intuitiv navigatsiya foydasiga xizmat qiladigan barcha narsalar.

To'rtinchi tamoyil - yorug'lik va rang. Ba'zi ranglar, ayniqsa, mot ko'k va yashil ranglar, ko'pchilik teri ranglariga yumshoq tarzda qarama-qarshi bo'lib, imo-ishorali odamlarni suhbatdoshlarining ko'ziga ajratib turadi. Gallaudet ranglarni to'g'ri tanlash uchun yangi va ta'mirlangan interyerlar bo'yicha ko'plab tadqiqotlar o'tkazdi. Yoritish yumshoq va tarqoq bo'lishi kerak, qattiq fon yoritilishi, yorqin yorug'lik va yorug'likning o'zgarishiga yo'l qo'ymaslik kerak;

Beshinchi tamoyil - akustika. Ushbu tamoyilning asosiy maqsadi akustik jim bo'shliqlardir. Eshitish asboblari va koxlear implantlar ovozni kuchaytiradi, shuning uchun kiyganlar uchun konditsionerlarning shivirlashi yoki baland aks-sadolar juda bezovta qiluvchi va chalg'ituvchi tovushlar bo'lishi mumkin.

Ushbu DeafSpace tamoyillari shunchaki so'zlar emas. Gallaudet universitetining infratuzilmasi va ichki arxitekturasini ularga to'liq mos keladi.

Ochiq zallar talabalarga bir-birlarini ko'rish va imo-ishoralar yordamida muloqot qilish imkonini beradi - turli darajadagi. Vizual aloqa muhim ahamiyatga ega bo'lganligi sababli, shisha devorlar qabulxonani tabiiy yorug'lik bilan to'ldiradi, bu esa ko'zni qamashtiradi. Yarim doira shaklida egilgan skameykalarda talabalar bir-birlarini osongina ko'rishlari va hatto katta guruhda o'tirganda ham muloqot qilishlari mumkin. Egri piyodalar yo'llari o'tkir burchaklardan mahrum - ishorali suhbatda olib ketilgan suhbatdoshlar biror narsaga urilishdan qo'rqqanliklari mumkin.

Universitetning yashash va o'qitish joylarida devorlarning ko'k rangi tabiiy ohanglarga qarama-qarshi bo'lib, imo-ishoralarning ko'rinishini aniqroq qiladi.

Mebel har qanday miqdordagi talabalarning muloqot qilish qulayligi uchun osongina o'zgartirilishi va qayta tashkil etilishi mumkin. O'rtacha balandlikning to'rtidan uch qismidagi devor shkaflari qo'llaringizni bo'shatib, sumkalarni joylashtirish imkonini beradi. Binolar zinapoyalar o'rniga moyil tushish bilan jihozlangan, bu sizni suhbatdan chalg'itmaslik imkonini beradi. Bularning barchasiga, albatta, avtomatik ichki eshiklar qo'shildi.

Oxir oqibat, DeafSpace kontseptsiyasi "an'anaviy" arxitektura uchun to'liq qo'llaniladi, chunki eshitadigan odamlar vizual shaffoflik va intuitiv navigatsiya tushunchalarini ham qulay va yaqin deb bilishadi. Bu to'siqlarning yo'qligidan ham ko'proq.

Ular AQShda shunday deb o'ylashadi. Ammo Rossiyada bunday qulaylik amaliyoti qo'llaniladimi?

Kirish mumkin bo'lgan kosmik arxitektor Sergey Burov buni qo'llash mumkin deb hisoblaydi.

"Foydalilik, kuch, go'zallik" - bu 2000 yil oldin Vitruvius tomonidan ishlab chiqilgan arxitekturaning uchta asosiy printsipti. Foydalanish mumkin bo'lgan muhit va universal dizayn "foydalanish" tushunchasiga kiritilgan, chunki ular infratuzilma ob'ektini real hayotga moslashtiradi. Menimcha, dizayn bosqichida me'mor qulay muhit uchun bevosita javobgar bo'lishi kerak. Agar u nogironlarning ehtiyojlarini tushunsa, ular uchun qulay ob'ekt qurishga qodir bo'ladi ", - deydi Sergey Burov.

Oddiy infratuzilma ob'ektlari oddiy arxitektorlar tomonidan loyihalashtirilgan. Agar siz ikkinchisini DeafSpace kontseptsiyasi yoki universal dizaynning boshqa printsiplari bilan tanishtirsangiz, shubhasiz, kelajakdagi arxitektura ijodida ular uchun joy bo'ladi. Va keyin, dizayn bosqichida, navigatsiya, o'qish, aloqa va nogironlarning harakatlanishi uchun moslashuvchan echimlar qo'llaniladi.

Identifikatsiya va boshqarish

Eshitish qobiliyatini yo'qotish va quloq kasalliklarini erta aniqlash samarali davolashning kalitidir.

Bu xavf ostida bo'lgan odamlarda eshitish qobiliyatini yo'qotish va shunga o'xshash quloq kasalliklarini aniqlash uchun tizimli skriningni talab qiladi. Bunga quyidagilar kiradi:

- yangi tug'ilgan chaqaloqlar va chaqaloqlar

- maktabgacha va maktab yoshidagi bolalar
- ishda shovqin yoki kimyoviy moddalarga duchor bo'lgan odamlar
- ototoksik dori-darmonlarni qabul qiladigan odamlar
- yoshi kattalar.

Eshitish qobiliyatini baholash va quloqlarni tekshirish klinik va jamoat sharoitida o'tkazilishi mumkin. HearWHO ilovasi va boshqa texnologiyaga asoslangan echimlar kabi vositalar quloq kasalliklari va eshitish qobiliyatini yo'qotishni cheklangan ta'lim va resurslar bilan tekshirish imkonini beradi.

Eshitish qobiliyatini yo'qotish aniqlangandan so'ng, har qanday salbiy ta'sirni yumshatish uchun uni imkon qadar tezroq va tegishli tarzda hal qilish kerak.

Eshitish qobiliyatini yo'qotish uchun rehabilitatsiya

Rehabilitatsiya eshitish qobiliyatini yo'qotgan odamlarga o'zlarining optimal ishlashiga yordam beradi, ya'ni ular kundalik faoliyatda imkon qadar mustaqil bo'lishlari mumkin. Xususan, rehabilitatsiya ularga butun hayoti davomida ta'lim, ish, dam olish va mazmunli rollarda, masalan, o'z oilalarida yoki jamoalarida ishtirok etishga yordam beradi. Eshitish qobiliyatini yo'qotgan odamlarni rehabilitatsiya qilish uchun choralar quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- eshitish texnologiyalari (masalan, eshitish apparatlari, koxlear implantlar va o'rta quloq implantlari) bilan ta'minlash va ulardan foydalanishni o'rgatish;
- idrok etish qobiliyatini oshirish va muloqot va til qobiliyatlarini rivojlantirish uchun nutq va til terapiyasi;
- imo-ishora tili va hissiy almashtirishning boshqa vositalaridan foydalanishni o'rgatish (masalan, nutqni o'qish, kaftdagi bosma nashrlardan foydalanish, tadoma, imzolangan aloqa);
- eshitish uchun yordamchi texnologiyalar va xizmatlarni taqdim etish (masalan, chastotali modulyatsiya va aylanish tizimlari, ogohlantirish qurilmalari, telekommunikatsiya qurilmalari, taglavhalar xizmatlari va imo-ishora tilini tarjima qilish); va ta'lim, ish va jamiyat hayotida faollikni oshirish uchun maslahat, o'qitish va qo'llab-quvvatlash.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. UNITED NATIONS EDUCATIONAL, SCIENTIFIC AND CULTURAL ORGANIZATION INTERNATIONAL CONFERENCE ON EDUCATION Forty-eighth session International Conference Centre, Geneva 25-28 November 2008 —INCLUSIVE EDUCATION: THE WAY OF THE FUTURE
2. INCLUSIVE EDUCATION: ACHIEVING EDUCATION FOR ALL BY INCLUDING THOSE WITH DISABILITIES AND SPECIAL EDUCATION NEEDS SUSAN J. PETERS, PH.D PREPARED FOR THE DISABILITY GROUP THE WORLD BANK April 30, 2003
3. V. S. RAXMANOVA DEFEKTOLOGIYA ASOSLARITOSHKENT «NISO POLIGRAF» 2017 151-154 betlar
4. Better Allies: Everyday Actions to Create Inclusive, Engaging Workplaces by Karen Catlin and Sally McGraw
5. Isoqjonova D. M. et al. ESHITISHDA NUQSONI BO‘LGAN BOLALARNI OG‘ZAKI NUTQGA O‘RGATISH TEXNOLOGIYASI //Educational Research in Universal Sciences. – 2023. – T.2. – No.16. – С.896-900.
6. Исокжонова Д. М. ПРОБЛЕМЫ, ВОЗНИКАЮЩИЕ ПРИ РАЗВИТИИ РАЗГОВОРНОЙ РЕЧИ У УЧАЩИХСЯ С НАРУШЕНИЯМИ СЛУХА//European Journal of Interdisciplinary Research and Development. – 2023. – Т. 20.– С. 246-249.
7. Isoqjonova D. M. PECULIARITIES OF SPEECH DEVELOPMENT LAWS IN CHILDREN WITH HEARING IMPAIRMENT //Thematics Journal of Education.– 2022. – Т.7. – No.5.